

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ

**ДО ЗІСТАВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАРОДНИХ
І ЛІТЕРАТУРНИХ ФЛОРОНАЗВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ¹**

doi: 10.12958/2227-2631-2021-1-45-13-36

Марина Поістогова,

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу діалектології
Інституту української мови НАН України
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7610-643X>*

У статті здійснено зіставну характеристику народних і літературних флороназв української мови. З'ясовано, що літературна й діалектна мови впливають одна на одну, як наслідок – відбувається взаємозбагачення, зокрема й ботанічної лексики.

На підставі проведеного дослідження встановлено, що зіставлення народних і літературних флороназв в українській мові виявляє: спільні назви для літературної мови й діалектів (із фонетичними, словотворчими, семантичними варіантами в говірках); спільні назви з різним лексичним значенням; слова з ширшою семантичною структурою в говорах порівняно з літературною мовою; наявність значної кількості лексичних відповідників у говорах на позначення того самого флорооб'єкта; уживання багатьох лексем з переносним значенням у говорах; численні назви в говорах представлені синонімійними парами; вплив літературної мови на народні говори, унаслідок чого утворюються дублети (лексичні, словотворчі, фонетичні); діалектні слова й значення, що переходять до складу літературно-нормативних; специфічні діалектні слова, не вживані в літературній мові; слова, відомі лише літнім людям, які навіть у мовленні представників старшого покоління перейшли до пасивної лексики; назви, які в літературній мові оформляються словом, у діалектах – словосполученням або й описово.

Діалектні назви виявляють більшу лексичну, фонетичну, словотворчу, семантичну варіативність.

Зіставлення народних і літературних флороназв в українській мові показало, що, засвоюючи літературні назви, мовці пристосовують їх до діалектних норм місцевих говірок. Впливом літературної мови на діалекти зумовлене утворення синоніміїних пар, дублетів (лексичних, словотворчих, фонетичних). Впливом діалектів на літературну мову пояснюємо появу нових назв, збагачення синоніміїних рядів,

¹ Статтю написано в межах планової теми Інституту української мови НАН України «Народна мова і літературний стандарт» (державний реєстраційний номер 0120U0001888).

розширення семантичної структури найменування. Такий взаємовплив засвідчує, що діалектна мова стає підґрунтям для розширення й удосконалення лексичних засобів літературної мови, для її розвитку. Взаємовплив літературної мови й діалектів є цінним матеріалом для історико-мовознавчих досліджень.

У перспективі необхідно актуалізувати збирання матеріалів про флороназви для підготовки зведеного тематичного словника народних назв рослин за максимально докладним питальником і густою мережею.

Ключові слова: взаємодія, значення, літературна мова, народні говори, флороназви.

Literary and dialect languages influence each other and, as a result, mutual enrichment occurs, in particular in botanical vocabulary.

Comparison of folk and literary floristic names in the Ukrainian language reveals: common names for literary language and dialects (with phonetic, word-formative, semantic variants in dialects); common names with different lexical meanings; many words with a broader semantic structure in dialects; figurative meaning of words in dialects; the existence of different lexemes to describe the same object in floristics; numerous names in dialects are represented by synonymous pairs; the influence of the literary language on dialects, and as a result formation of duplicates (lexical, word-forming, phonetic); dialect words and meanings that are part of the literary-normative ones; specific dialect words not used in the literary language; words known only to older people which, even in the speech of representatives of the older generation, have moved to passive vocabulary; names that are represented by a word in a literary language, but in dialects – by a phrase or even descriptively.

Dialect names reveal greater lexical, phonetic, word-forming, semantic variability.

The mutual influence of the literary language and dialects contributes to the improvement of the norms of the literary language, and appears to be the basis for the development of the national language.

Key words: dialects, interaction, literary language, meaning, floristic names.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Вступ. Взаємодія літературної мови та діалектів є актуальним напрямом досліджень в українському мовознавстві. Цьому питанню приділяли увагу Б. Кобилянський (Кобилянський, 1960), Ю. Карпенко (Карпенко, 1958), М. Жовтобрюх (Жовтобрюх, 1973), І. Матвіяс (Матвіяс, 1972; Матвіяс, 1977; Матвіяс, 1982; Матвіяс, 2008), А. Залеський (Залеський, 1972), П. Гриценко (Гриценко, 1993), Й. Дзендзелівський (Дзендзелівський, 1972), Т. Назарова (Назарова, 1972), Я. Закревська (Закревська 1964), Я. Вакалюк (Вакалюк, 1982), Г. Козачук (Козачук, 1985), Л. Симоненко (Симоненко, 1972), Л. Фроляк (Фроляк, 1986), Т. Заворотна (Заворотна, 1972). Опубліковано окремі

збірники з цього питання¹. Як зазначає П. Гриценко, «точне знання літературно-діалектної взаємодії дозволяє з'ясувати багато нових сторін структури говірок і літературної мови» (Гриценко, 1991, с. 4).

Літературна і діалектна мови перебувають у постійній взаємодії, впливаючи одна на одну на всіх етапах розвитку та на різних структурних рівнях, охоплюють різні тематичні групи. Взаємодія і взаємозбагачення найчастіше відбуваються в лексиці, зокрема в ботанічній, одній з функційно найчисельніших, архаїчній групі лексики, що й визначило об'єкт нашого дослідження.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи аналізу та порівняння. Основним методом у дослідженні є описовий.

Виклад основного змісту. Зіставлення літературних і діалектних флороназв засвідчує спільні назви для літературної мови й народних говорів (часто з фонетичними, словотворчими, семантичними відмінностями в діалектах). Як зазначає Б. Кобилянський, «якби в діалектах не було тієї частини, спільної і тотожної з літературною мовою, то це не були б діалекти тієї самої мови, а різні самостійні мови» (Кобилянський, 1960, с. 50). Досліджувана лексика має спільні назви для тих рослин, найменування яких відомі ще з праслов'янської доби, це назви культивованих рослин, насамперед злакових (жито, пшениця, ячмінь, овес, просо та ін.), наприклад, давнє праслов'янське слово *жѣто* в літературній мові та говірках функціює зі значенням 'злакова рослина жито посівне, *Secale cereale*', 'зерно цієї рослини', форма множини *житá* 'сходи, засіяні житом поля', 'поля з порослими на них рослинами жита; самі рослини цих полів' (Грінченко I, 1907, с. 486; СУМ II, 1971, с. 533). Як 'загальна назва для всіх зернових культур' слово *жѣто* зафіксовано в східнословобожанських говірках (СУСГ, 2002, с. 76). У праслов'янській мові ця лексема була родовою назвою для всіх злакових культур та збіжжя. Давнє значення збережено в діалектному *жи'та* 'посіви взагалі' (Німчук, 1992, с. 265). Говірки зберігають це давніше значення, що засвідчують діалектоносії: «Н'їємци" пр'ї"ш'л'ї... дак м'ї 'дома н'є нача'вал'ї, да дно па л'є'сах п'лутал'їс' да па ж'ї'тах нача'вал'ї» (ГЧЗТ, 1996, с. 165, 166). У центральноподільських говірках лексема *жѣто* зафіксована зі значенням 'поле, з якого зібрали врожай жита' (Гороф'янюк, 2012, с. 74). У говірках зафіксовано лексему *жѣто* в різних фонетичних варіантах: *жѣ'то*, *жѣ'і'то*, *жѣ'и'то*, *жѣ'іто*, *жѣ'і'іто*, *жѣ'іто*, *жѣ'іто*, *жѣ'іта*, *жѣ'іта* (наз. відм. одн.) (Горбач, 2000, с. 276; Дзендзелівський, 1960, с. 113; Омельковець, 2016, с. 73; Ткачук, 2016, с. 171; власні записи ботанічної лексики у східнополіських говірках (далі – ВЗ)) і виявлено суфіксальні деривати: *жѣ'і'течко*, *жѣ'і'т'ачко*

¹ «Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів» (1972). К.: Наук. думка. 132 с.; «Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами» (1977). К.: Наук. думка. 201 с.

подає мн. форму *вівса, вівсі* зі значенням ‘вівсяне поле’, ‘вівсяні сходи’ та *овесець* як *пестл.* до *овес* (СУМ V, 1974, 610).

У літературній мові та діалектах спільною є назва *гречка* для рослини гречка, *Fagopyrum tetaricum* (з фонетичними та словотворчими варіантами в говірках: *зр'ечка, зр'ечка, греч'ка, гр'ечке, гречиха (греч'иха), гречуха (гр'чуха), зреч'а* (Абрамян, 2012, с. 57; Дзензелівський, 1960, с. 115; СУСГ, 2002, с. 58; Ткачук, 2016, с. 171; ВЗ). У говірках лексема *гречка* має також значення ‘хатня рослина’ (Гороф'янюк, 2012, с. 197; СПГ, 1974, с. 59; Ткачук, 2016, с. 141, 237), ‘поле, з якого зібрано врожай гречки’, ‘грицики звичайні, *Capsella bursa-pastoris*’ (Гороф'янюк, 2012, с. 75, 155; Омельковець, 2016, с. 56), ‘гірчак перцевий, *Polygonum hydropiper*’, ‘дикоросла трав'яниста рослина, подібна до берізки польової’ (Ткачук, 2016, с. 226, 230), ‘грицики звичайні, *Capsella bursa-pastoris*’ (Сабадош, 1999, к. 15). Словотворчий та акцентний варіант *гречуха* в західноволинських говірках відзначено з семантикою ‘березка польова, *Convolvulus arvensis*’ (Корзонюк, 1987, с. 101). Відзначено інші назви для гречки: *йадриц'а* – у східнословобожанських говірках (Абрамян, 2012, с. 57), *татарка* – у закарпатських та інших говірках південно-західного наріччя (Дзензелівський, 1960, с. 115). Слово *татарка* відоме в діалектах зі значенням ‘сорт пшениці, цибулі, дині’ (Грінченко IV, 1909, с. 249).

На позначення рослини просо звичайне, *Panicum miliaceum* у літературній мові та діалектах зафіксовано назву *п/просо* (з фонетичним варіантом *п/проса* (наз. відм. одн.) у східнополіських говірках (ВЗ). Б. Грінченко подає зменшене від *просо* утворення *присце* (Грінченко III, 1909, с. 455) і номен *малай* з цим значенням (Грінченко II, 1908, с. 400). Паралельно вживаний демінутив *просце* відзначено в східнословобожанських говірках (Абрамян, 2012, с. 57). Б. Грінченко подає множинну форму *проса* зі значенням ‘поля, засіяні просом’, *просо* зі значенням ‘рід гри’ (Грінченко III, 1909 с. 480); у центрально-подільських говірках лексема *п/просо* зафіксована зі значеннями ‘стебло проса на пні’ (Гороф'янюк, 2012, с. 53), ‘поле, з якого зібрано врожай проса’ (Гороф'янюк, 2012, с. 74). Відзначено діалектні назви *пшоно* (з фонетичними варіантами *пша/но, пше/но* (Ткачук, 2016, с. 171)), в окремих говірках на Хустщині функціонують дублетні назви *просо* і *пшонó*, та номен *кулешка* – у говірках південної частини Закарпаття (Дзензелівський, 1960, с. 115).

Збігається з літературною народна назва *соняшник* для рослини соняшник звичайний, *Helianthus annuus* (з великою кількістю фонетичних варіантів у говірках: *сон'ашник, сон'ачник, сон'ашн'ік, сонашник, сѡн'ашник, сѡн'ешник, сон'ешн'ік, сонешн'ік, сонешник, сонешник, сунешник, сонечник, сон'ечн'ік, сѡн'эч'ник, сѡн'эчник, сѡн'ачник, сѡн'ачнік, сѡнічник, сѡн'ічник, соніч'нік, сѡн'ішник, сѡнишник, сонушник, сойашник, сойашн'ік, солношн'ік, сѡлняшник, сѡлнечник, солойашник, солонешник, солунешник, сулунешник,*

солов'єшник, солон'єчник, сулун'єчник, сулумн'єчник, солоч'єник, солоч'єнко, слон'єшник, слун'єшник, слон'єчник, слон'єчник, слон'єч'ни'к, слон'єч'ни'к, солон'єч'ник, слон'єч'ни'к (Гороф'янюк, 2012, с. 22; Корзонюк, 1987, с. 232; Омельковець, 2016, с. 177; СУСГ, 2002, с. 169, 196; Ткачук, 2016, с. 172; Чабаненко IV, 1992, с. 90; ВЗ)), /сон'ах, /сон'ахи (з фонетичними та акцентними варіантами: /сон'іх, сон'а'хи, /сон'ахи', /сон'ах'і, сан'а'х'і, /сонухи), /сойах, /сойахи, п'осон'ашник, п'осон'ажник, п'осон'ачник, п'осон'ачник, подсолнечник (подсолнечни'к, подсолн'єчн'ік), п'осон'ашник, насон'ішник, насон'єшняк, п'осонух (подсолнух), пацонух, п'осонух'і, п'осолнух (подсолнух), п'ідсолнух, /солнух, сон, /соноўки, /сонаўки (сонаўки'), /сон'іки (Гороф'янюк, 2012, с. 22; Дзендзелівський, 1960, с. 118; Сизько, 1990, с. 81, 82; СПГ, 1974, с. 200; Ткачук, 2016, с. 172; ВЗ)). Відзначено інші діалектні назви: м'іс'ачник, м'іс'ач'ни'к, м'іс'аш'ни'к, м'іс'ац', ка'т'елка, ка'т'олошн'ік, та'р'елка (та'р'ілка), кру'жалка, д'єнце, к'ошик, колосн'ік'і, колосн'ішн'ак (Омельковець, 2016, с. 60, 100, 183; Ткачук, 2016, с. 172), с'ємух, с'ємочки, с'ємушки, с'ємушка, с'ємушок, с'ємошник, с'ємушник (Корзонюк, 1987, с. 216), ф'оргу, ф'орг'ув, нап'р'оф'орг'ув, н'опр'оф'орг'ув, композит п'р'ос'оц'віт (з фонетичними варіантами: п'р'ос'он'ц'віт, п'р'оц'он'ц'віт, п'р'ос'он'світ) (Дзендзелівський, 1960, с. 118)). Словом сон'ах у деяких буковинських говірках називають окремі рослини соняшника, для збірної назви цієї культури збережено термін соняшник (Карпенко, 1958, с. 107). У південній Рахівщині зафіксовано назву /сон'ічник на позначення рослини 'первоцвіт весняний, *Primula veris*' (Сабадош, 2000, с. 109), у західнополіських говірках – сулум'єчник у значенні 'гірчак степовий, *Asportilon repens*' (Омельковець, 2016, с. 181), у центральноподільських говірках – /сон'ашник у значенні 'оман високий, *Inula helenium*' (Гороф'янюк, 2012, с. 179), у поліських і центральноподільських говірках – /сон'ашник, /сойашник, /сон'ашники, /сойашники в значенні 'поле, з якого зібрали соняшник' (Гороф'янюк, 2012, с. 75; СПГ, 1974, с. 200), у говірках Нижньої Наддніпряни – сонух 'рослина сон, *Pulsatilla*' (Чабаненко IV, 1992, с. 87), у поліських говірках – сон зі значеннями 'соняшник', 'головка соняшника', 'соняшникове насіння', 'сон-трава лугова, *Pulsatilla pratensis*' (СПГ, 1974, с. 200).

Спільною в літературній мові й говірках є назва льон для рослини льон, *Linum*. У говорах Закарпаття та інших говорах південно-західного наріччя відзначено фонетично відмінну форму лен (Дзендзелівський, 1960, с. 138), форми лен, лесь – у бойківських говірках (Онишкевич I, 1984, с. 408), форми л'он, л'єн та словотворче оформлення л'онок (з фонетичним варіантом л'єнок) уживані в чорнобильських говірках (Ткачук, 2016, с. 172). У літературній мові лен 'спадкове земельне володіння в епоху феодалізму' (СУМ IV, 1973, с. 476). У західнополіських говірках л'он 'льон-довгунець, *Linum usitatissimum*', 'паслін чорний, *Solanum nigrum*', 'хондрила ситниковидна, *Chondrilla juncea*', л'он'ок 'льон-довгунець, *Linum usitatissimum*', 'льонок звичайний,

Linaria vulgaris, ‘лобелія довгочерешкова, *Lobelia erinus*’, ‘чаполоц пахуча, *Hierochloe odorata*’ (Омельковець, 2016, с. 117).

Відзначено спільну назву *коно́плі* на позначення рослини коноплі посівні, *Cannabis sativa* (з фонетичними й граматичними відмінностями від літературної мови в говірках: *коноп'л'а*, *ко'нопл'а*, *канап'л'а*, *ко^анопл'і*, *ка'нопл'і*, *ка^онопл'і*, *ко^унопл'і*, *ко^ннопл'і*, *ко'лопн'і*, *коно́клі*, *коно́пі*, *ко́лбн'і*) (Гороф'янюк, 2012, с. 22; ГЧЗТ, 1996, с. 88; СУСГ, 2002, с. 101; Ткачук, 2016, с. 172; ВЗ); інші назви: *п'радиво* (з фонетичними варіантами *п'радиво*, *п'рад'иво*), *с'ім'я* (*с'імн'я*) (Гороф'янюк, 2012, с. 22; Карпенко, 1958, с. 116), *двудобна росліна* (СУСГ, 2002, с. 64), *т'раник* (Чабаненко IV, 1992, с. 125). У буковинських говірках слово *п'радиво* означає не лише рослину ‘коноплі посівні’, а й ‘волокно льону’, ‘волосинки плоду кукурудзи’ (Карпенко, 1958, с. 116).

На позначення рослини вика посівна, *Vicia sativa* функціонує назва *в'ика* (з фонетичними та словотворчими варіантами в говірках: *в'іка*, *в'і'ка*, *в'іке*, *века*, *вега*, *вега*, *в'ига*, *в'іга*, *в'іко*, *век*, *в'ійка*, *в'ійка*); у говірках зафіксовано інші назви: *м'ішанка*, *м'ішан'ина*, *вико'м'ішанка*, *л'инта*, *горо'шок*, *в'ер'еб'йач'і'й горо'шок*, *в'ер'еб'ач'ка* (Гороф'янюк, 2012, с. 26; Ткачук, 2016, с. 171; ВЗ).

Із численними фонетичними варіантами в говірках зафіксовано назву для рослини сочевиця, *Lens* (*соче'виц'а*, *соче'в'іца*, *саче'вица*, *саче'виц'а*, *саче'в'іца*, *саче'виц'а*, *сача'вица*, *сача'виц'а*, *сачи'в'іца*, *сачу'виц'а*, *сачув'іца*, *сачо'виц'а*, *сашо'виц'а*, *саша'виц'а*, *соча'виц'а*, *сеча'в'іца*, *сече'вица*, *сече'виц'а*, *січав'іца*, *са'чіц'ка*, *са'ч'і'ка*, *ч'е'ч'ав'іца*, *чичи'в'іца*, *чече'вица*, *чече'виц'а*, *чече'в'іца*, *чеча'виц'а*, *чеча'вица*, *чеча'в'іца*, *чечо'виц'а*, *чачовиц'а*, *чачавиц'а*, *чача'в'іца*, *чичи'виц'а*, *чичи'вица*, *чичи'в'іца*, *ч'іч'і'в'іца*, *чиче'виц'а*, *чиче'вица*, *чича'виц'а*, *чича'вица*, *чича'в'іца*, *чуча'в'іца*, *чучу'вица*, *шичи'вица*, *шичав'іца*, *шашо'виц'а*, *шоша'виц'а*, *шошо'виц'а*, *шачо'виц'а*, *шача'виц'а*, *чечав'іка*, *чичу'в'іка*) (Гороф'янюк, 2012, с. 19; Корзонюк, 1987, с. 215; Омельковець, 2016, с. 178; Сизько, 1990, с. 79; СУСГ, 2002, с. 222; Ткачук, 2016, с. 172; Чабаненко IV, 1992, с. 67, 210, 214, 234; ВЗ). На позначення цієї рослини в говірках відзначено також інші назви: *л'инта*, *л'енчі* (з фонетичними варіантами: *л'ента*, *л'енча*, *л'енч'а*, *л'еньча*, *линча*, *л'інчя*, *л'іч'ч'а*, *л'інца*) (Гороф'янюк, 2012, с. 19; ГГ, 1997, с. 111; Карпенко, 1958, с. 110; Шило, 2008, с. 160, 162), *в'іка* (ВЗ) і спорадично зафіксовано *ч'об'ка* в говірках Закарпаття (Дзензелівський, 1960, с. 120). У східнословобожанських говірках лексема *сочов'іца* має значення ‘баклажан’ (СУСГ, 2002, с. 196).

Спільною в літературній мові й говірках є назва *горо́х* для рослини горох посівний, *Pisum sativum* (у говірках має фонетичні варіанти: *орóх*, *а'рох*, *го^арох*, *га'рох*, *га^орох*, *гурóх*, акцентний варіант *гóрох* та фонетико-словотворчий *гурóшок*) (Гороф'янюк, 2012, с. 19; Дзензелівський, 1960, с. 119; Ткачук, 2016, с. 172; Омельковець, 2016, с. 55; ВЗ).

У центральноподільських говірках лексема *горох* має ще значення ‘поле, з якого зібрано врожай гороху’ (Гороф’янюк, 2012, с. 75).

Для рослини квасоля звичайна, *Phaseolus vulgaris* зафіксовано назву *квасоля* з фонетичними, граматичними, словотворчими варіантами в говірках: *ква^дсол’а*, *кво^дсол’а*, *ква^дсол’е*, *квасо^дл’а*, *кваса^дл’а*, *ква^дсул’а*, *ква^дсул’е*, *квасул’а*, *квасил’а*, *квасе^дл’а*, *квасе^дїа*, *ква^дсол’*, *хвасо^дл’а*, *хвасе^дїа*, *хвас’е^дїа*, *хвис’е^дїа*, *хв’іс’е^дїа*, *хвес’е^дїа*, *кес’і^дїа*, *фасо^дл’а*, *фасо^дл’э*, *фосо^дл’а*, *фасо^дл’а*, *фасу^дл’а*, *пасо^дл’а*, *пасо^дл’а*, *пасу^дл’а*, *ква^дсул’і*, *фа^дсол’і*, *фасо^дл’і*, *фасу^дл’і*, *хвасу^дл’і*, *пасу^дл’і*, *квасо^дл’іна* (Гороф’янюк, 2012, с. 27; Дзензелівський, 1960, с. 120; Карпенко, 1958, с. 108; Ткачук, 2016, с. 172; ВЗ); відзначено назву *стручки* (*струч^к’і*) (Омельковець, 2016, с. 181; Ткачук, 2016, с. 172).

Давнє праслов’янське слово *біб* у літературній мові і в говірках позначає рослину біб звичайний, *Vicia faba*, зафіксоване в говірках з фонетичними і граматичними варіантами (*боб*, *бо^вб*, *буб*, *бўб*, *бу^об*, *бо^дби^і*, *бо^дб’ї^и*, *бо^дб’ї*) (Дзензелівський, 1960, с. 119; Ткачук, 2016, с. 172; ВЗ) та словотворчим варіантом *бобовиха* в східнословобожанських говірках (СУСГ, 2002, с. 28); у західнополіських говірках слово *биб*, *боб* відзначено зі значеннями ‘горох посівний, *Pisum sativum*’ та ‘квасоля, *Phaseolus*’ (Омельковець, 2016, с. 26).

У літературній мові та говорах цибуля городня, *Allium sera* має назву *цибуля* (зафіксовано з фонетичними варіантами в говірках: *ци^ібул’а*, *ц’і^ибул’а*, *ц’і^ибул’а*, *ц’і’бул’а*, *це^ібул’а*, *ци^ібул’е*) (Гороф’янюк, 2012, с. 27; Дзензелівський, 1960, с. 132; Карпенко, 1958, с. 107; Омельковець, 2016, с. 193; СБГ, 2005, с. 641; Ткачук, 2016, с. 173; ВЗ). У східнополіських, західнополіських, центральноподільських, буковинських говірках з цим значенням відзначено також лексему *лук* (Гороф’янюк, 2012, с. 27; Карпенко, 1958, с. 107; Омельковець, 2016, с. 115; ВЗ). У гуцульських говірках *лук* ‘насінна стрілка часнику’ (ГГ, 1997, с. 115).

Словом *часник* у літературній мові й у діалектах позначають часник городній, *Allium sativum* (з фонетичними варіантами в говірках: *час^дник*, *часн^ік*, *часн^ік*, *час^н’ї^к*, *час^н’їк*, *ч’ас^н’їк*, *ч’ас^н’їк*, *час^днок*, *ч’ас^днок*, *час^днуок*, *час^днук*, *час^днак*, *часн^ек*, *ч^ис^днок*, *ч’іс^днок*, *чис^днок*, *чис^днуок*, *чис^днак*, *чис^днук*, *чис^дник*, *чос^дник*, *чос^н’їк*, *чоснок*, *чес^дник*, *чес^днок*, *ч’ес^днок*, *ш’есн^ок*, *чусн^ік*, *чус^днок*) (Гороф’янюк, 2012, с. 31; Дзензелівський, 1960, с. 133; Карпенко, 1958, с. 110; Омельковець, 2016, с. 194, 195; СБГ, 2005, с. 641; Ткачук, 2016, с. 173; ВЗ); у західнополіських та чорнобильських говірках відзначено словотворчий варіант *часни^ічок* (Омельковець, 2016, с. 195; Ткачук, 2016, с. 173). З цим значенням у центральноподільській говірці як застаріле (*часом*, *ко^лис’*) зафіксовано лексему *лук* (Гороф’янюк, 2012, с. 31). Спорадично в західнополіських говірках з цим значенням функціують назви *моска^л’*, *солда^т*, *ціба* (Омельковець, 2016, с. 127, 176, 193). У центральноподільських говірках – назва *чос^дник* зі значенням ‘нарцис,

Narcissus' (Гороф'янюк, 2012, с. 194). З таким самим значенням зафіксована лексема *часничóк* (з фонетичними варіантами: *чосни/чок*, *чисничóк*, *чїсничóк*, *чїснїчóк*, *чїсночóк*, *чосночóк*) (Гороф'янюк, 2012, с. 194; Омельковець, 2016, с. 194; СБГ, 2005, с. 637).

Спільну назву для літературної мови й діалектів *щавель* 'щавель, Rumex' зафіксовано в говірках з численними фонетичними, акцентними, словотворчими варіантами: *шча/вел'*, *ш'чавел'*, *шча/в'ел'*, *ш'чав'ел'*, *шча/в'ел'*, *ш'чав'ел'*, *'ш'ав'ел'*, *'ш'авел'*, *шч'а/в'ел'*, *шч'а/вел'*, *шч'і/в'ел'*, *шчи/в'ел'*, *шчи/вел'*, *шчи/в'іл'*, *щеві́ль*, *'шав'ел'*, *ш'а/вел'*, *щаві́л'*, *щавей*, *щаві́й*, *шча/в'їй*, *шча́ва*, *шчаві́я*, *шчаві́у*, *шчарві́я*, *щаву́х*, *щавнік*, *щівнік*, *щївнік*, *шчаў'л'їй*, *шчав'їйец'*, *шчавец'* (Гороф'янюк, 2012, с. 42, 43, к. 17; Корзонюк, 1987, с. 265; Лисенко, 1958, с. 21; Омельковець, 2016, с. 201; СБГ, 2005, с. 681; СПГ, 1974, с. 237; Ткачук, 2016, с. 174; ВЗ). Відомі також інші назви з різною словотворчою структурою: *квас*, *ква/сок*, *ква/сец'*, *квасéц*, *квас'тец'* (Гороф'янюк, 2012, с. 42, 43, к. 17; Омельковець, 2016, с. 91, Паламарчук, 1958, с. 27; СБГ, 2005, с. 196) і назва *барбáс* (Онишкевич І, 1984, с. 44). В окремих говірках відзначено паралельне вживання лексем: *ш'чав'ел'* і *к'їсл'а/к'ї* (ВЗ), *щав* і *квас*, *квасок* (Шило, 2008, с. 139, 140, 285), *щаві́ль* і *квасóк* (Лисенко, 1958, с. 13, 21).

Для новіших рослин, на відміну від літературних, народні назви виявляють велику лексичну варіативність, наприклад, на позначення кукурудзи, *Zea mays* у літературній мові функціонує лексема *кукурудза*, яка була первісною назвою ялинкової шишки (Історія..., 1983, с. 322; СУМ IV, 1973, с. 388). У говірках виявлено значну кількість лексем у різних фонетико-граматичних варіантах: *куку/руза* (*куку/руза*, *каку/руза*, *коку/руза*, *кокору́за*, *куку/рудз'а*, *гугурудза*, *чучурудза*), *кукурудз*, *кукуру́ц*, *кукур'гуза*, *кукурудзи*, (*куку/рузи*, *кака/рузи*, *ку/рузи*, *ку/рудзи*), *кукурузка*, *пше́ничка* (*пше^ннич'ка*, *пши́ничка*), *п'ш'їнка*, *кїй'а/хи* (*кїй'а/хі*, *кїй'а/х'ї*, *кїй'а/х'ї^н*, *кї'їа/хи*, *кї'їа/хі^н*, *к'їй'а/хи*, *к'їй'а/х'ї*, *к'ї'їа/х'ї^н*, *к'ї'їа/хі^н*, *к'ї'їа/хи*, *к'ї'їа/хі*), *кї'їах* (*к'ї'їах*, *к'ї'ї'їах*), *кї'їошник*, *кї'їовник*, *к'ї'к'ї* (*кї^нкї*, *кї/кї*, *кїй'кї*, *кїй'кї*, *к'їй'к'ї*), *ка'чан*, *качані* (*кач'їні*, *кач'а'ни*, *коча'ни*), *кала'ч'ї* (*кал'а'ч'ї*), *калáчки* (*кал'ачики*), *мала́й* (*мелáй*, *ме^нла́й*, *мїла́й*), *тенге/риц'а* (*тенгері́ц'а*, *те^нте^нрі́ца*, *тінтері́ц'а*, *тендері́ц'а*, *ке^ннде^нрі́ц'а*, *кіндірі́ц'а*, *тендері́ци*), *папушо́я*, *пап'шо́я*, *пап'шо́ї* (Аркушин, 2000, с. 144; ГГ, 1997, с. 106, 122; Гороф'янюк, 2012, с. 19; Омельковець, 2016, с. 90; Онишкевич І, 1984, с. 197; Сизько, 1990, с. 46, 76; Ткачук, 2016, с. 45, 171). З цим значенням на правобережній Черкащині вживана лексема *рися́нка*, переважно людьми молодшого покоління (Лисенко, 1958, с. 18). Багато діалектних назв функціонують паралельно з літературним відповідником. Подекуди літературна назва стала домінантною, що є наслідком впливу літературної мови на діалекти (див. АУМ I, 1984, к. 315; АУМ II, 1988, к. 327; АУМ III, Ч. I, 2001, к. 101; АУМ III, Ч. II, 2001, к. 110; Гороф'янюк, 2012, с. 20, к. 3;

Сабадош, 1999, к. 27). У Словнику Б. Грінченка відзначено лексеми *кукуру́дза*, *кендері́ця* (Грінченко II, 1908, с. 235, 322), *тенгері́ця* (*тендері́ця*) (Грінченко IV, 1909, с. 254), *пшени́чка*, *пши́нка* (Грінченко III, 1909, с. 504). На правобережній Черкащині лексема *пши́нка* зафіксована ще зі значенням ‘багаторічна весняна трава, *Ficaria*’ (Лисенко, 1958, с. 18); лексема *кукуру́дз* зі значенням ‘необтереблений качан кукурудзи’ відзначена на Рахівщині (ДЛАЗ II, 1960, с. 206); у центральноподільських говірках *куку́руза*, *куку́руза* ‘поле, з якого зібрано врожай кукурудзи’, ‘прикраса з ягід вишні, черешні для обрядового деревця на Івана Купала’ (Гороф’янюк, 2012, с. 75, 148); у гуцульській говірці с. Бродина функціює лексема *куку́рудза* (*ку́рудза*) зі значеннями ‘кукурудза’, ‘пши́нка’ (*на* ¹*тисин*’і, *сос*’н’і, *йе*’лиці, *сме*’рець’і) (Горбач, 2000, с. 295); у нижньонадніпрянських говірках *ки́ях* (*китя́х*) ‘волоть, колосок проса’ (Чабаненко II, 1992, с. 168, 170); у центральноподільських говірках *ки*’т’аха ‘колосок гречки’ (Гороф’янюк, 2012, с. 58), *ка*’чан ‘кукурудзяний початок із зерном’, ‘кукурудзяний початок без зерна’, ‘корінець гарбуза’, ‘серцевина моркви́ни’, ‘серцевина капусти’, ‘прикраса з ягід вишні, черешні для обрядового деревця на Івана Купала’, ‘суцвіття рогозу’ (Гороф’янюк, 2012, с. 63, 69, 73, 148, 183); у західнополіських говірках *кача́н* ‘капуста білоголова, *Brassica oleracea* var. *capitata*’, ‘півники, *Iris*’ (Омельковець, 2016, с. 90). СУМ подає лексему *малай* з ремаркою *діал.* зі значенням ‘вид хліба з кукурудзи, гороху або проса’ (СУМ IV, 1973, с. 605). У словнику Б. Грінченка знаходимо номен *мала́й* ‘хліб із кукурудзи, гороху чи проса’, інколи ‘погано випечений хліб, в’язкий’, ‘рослина просо, *Panicum miliaceum*’ (Грінченко II, 1908, с. 400). На Гуцульщині *мала́й* ‘кукурудзяний хліб’, на Поділлі, півд. Побужжі, ниж. Подністров’ї – ‘кукурудзяний хліб’, ‘круг білої глини’ (Дзндзелівський, 1960, с. 116, 117), у східнослов’янських говірках – ‘хліб з кукурудзи, гороху або проса’ (СУСГ, 2002, с. 124), у східнополіських говірках ‘хліб з гречки’ (з *гр’е́чки* *п’е́кли* *хліе́б*) (ВЗ), у говірках південно-східної Полтавщини *милáй* – ‘хліб, спечений з солодкуватої муки, з якого виготовляють сирівець’ (Сизько, 1990, с. 54). Із ширшою семантикою відзначені лексема *ма*’лай (*ме*’лай) у центральноподільських говірках: ‘хліб з кукурудзяної муки’, ‘пиріг з кукурудзяної муки та ягодами’, ‘пиріг з ягодами’, ‘невдало спечений пшеничний хліб’, ‘невеликий житній хліб для приготування квасу, розчинювання хліба’, ‘хліб, спечений із залишків різної муки’, ‘хліб з горохової муки’, ‘хліб із сочевиці’, ‘хліб з вівсяної муки’, ‘грудка глини’ (Гороф’янюк, 2012, с. 83), а також лексеми *мала́й*, *мала́ек*, *мала́ец* у буковинських говірках: ‘вид хліба з кукурудзяного борошна’, ‘глід звичайний, *Crataegus oxyacantha*’, *мала́йка* ‘сорт дрібних червоних яблук’, *мала́йчик* ‘бісквіт’, ‘тістечко з кукурудзяного борошна’ (СБГ, 2005, с. 274).

Для недавно культивованої злакової культури сорго, *Sorghum* у літературній мові відзначено лексему *со́рго* (СУМ IX, 1978, с. 463).

У говірках функціують лексеми *ˈсорго*, *ˈсорга*, *ˈв'ен'ік'і*, *ˈв'іники*, *ˈв'іні'єки*, *ˈв'ініч'ки*, *ˈв'ін:и'єч'а*, *ˈв'ін:и'єч':а*, *п'росо*, *ч'умиза*, *бо'р*, *ˈв'ін:и'єч'не ˈсорго* (Абрамян, 2012, с. 58; Омельковець, 2016, с. 177; Ткачук, 2016, с. 171; ВЗ). У центральноподільських говірках відзначено лексему *ˈсорго* (*ˈсорго*, *сор'го*, *ˈсарго*) зі значенням ‘вид, сорт проса звичайного, *Rapicium miliaceum*’, *ˈсорго* ‘сухе бадилля кукурудзи’ (Гороф’янюк, 2012, с. 45, 53).

Для рослини картопля, *Solanum tuberosum*, крім спільної назви з літературною мовою *картопля*, у говірках зафіксовано інші назви з фонетичними, акцентними, граматичними варіантами: *кар'топл'а* (*карто́па*, *картон'л'і*, *кор'топл'а*, *кар'тохл'а*, *карто́хлі*, *кар'тофл'а*, *картоф'л'і*, *карто́фел'*, *карто́хел'*, *карто́хвел'*), *кар'тошка* (*кар'тошке*), *карто́пка*, *карто́шечка* (*карто́шичка*), *кар'тоха*, *карто́х*, *ˈр'іпа* (*рі́па*, *ˈрієпа*), *бара'бол'а* (*бара'бол'є*, *бара'бол'і*, *бара'бул'а*, *бара'бул'і*), *ˈбул'ба* (*больба*), *бульва*, *бул'ба́н* (*бульбак*), *бульван*, *бульман*, *бульбега*, *бульбиця*, *бу́л'а*, *бу́л'і*, *барабу́рка*, *бу́рка*, *гадабу́рка*, (*гандабу́рка*, *гандибу́рка*, *генсибу́рка*), *манди'бурка* (*манда'бурка*), *гарбу́з*, *гарбу́дз*, *гарбуза́*, *гарбузы́*, *крóмпл'і* (*кру́мпл'і*), *кумпіте́ра*, *кумпіте́ри*, *борі́шка* (АУМ I, 1984, к. 312; АУМ II, 1988, к. 323; АУМ III, 2001, к. 24; ГГ, 1997, с. 21, 31; ГЛЕ, 1991, с. 146; Гороф’янюк, 2012, с. 27; Сизько, 1990, с. 10, 14, 40; Ткачук, 2016, с. 173; ВЗ). У літературній мові лексема *рі́па* має значення ‘овочева коренеплідна дворічна рослина родини хрестоцвітих’ (СУМ VIII, 1977, с. 575). У говірках Закарпаття *рі́па* відома ще зі значеннями ‘кормовий буряк’, ‘бруква, *Brassica napus*’ (Дзензелівський, 1960, с. 127, 129), у чернівецьких говірках *ˈр'іпа*, *ˈр'єпа* ‘ріпа, *Brassica rapa*’, ‘земляна груша, *Helianthus tuberosus*’ (Ткачук, 2016, с. 172). Номен *ˈбул'ба* у говорах відомий ще зі значенням ‘земляна груша, *Helianthus tuberosus*’, ‘ріпа’ (Жорзонюк, 1987, с. 77; Омельковець, 2016, с. 36; СПГ, 1974, с. 37; Ткачук, 2016, с. 172). Словник Б. Грінченка містить слово *бу́льба* також зі значеннями ‘картопля’, ‘земляна груша, *Helianthus tuberosus*’ (Грінченко I, 1907, с. 109). У Хотинському районі на Буковині *мандабу́рка*, *мандибу́рка* ще ‘сорт картоплі з червонуватою шкіркою’ (СБГ, 2005, с. 276).

Назва *морква* для рослини морква посівна, *Daucus sativus* у говірках має фонетичні та словотворчі варіанти: *му́рква*, *ˈморк'ва*, *ˈморкава*, *мо́рков*, *мо́ркоу*, *морко́уц'а*, *морковка*, *му'рко́фка*, *му'ркви́нка* (Карпенко, 1958, с. 107; Омельковець, 2016, с. 127; Онишкевич I, 1984, с. 452; ВЗ). У буковинських говірках слово *морко́вця* вживають зі значенням ‘морківник лучний, *Silaum silaus*’ (СБГ, 2005, с. 296).

Повну відповідність уживання в народних говорах і літературній мові має слово *мак* на позначення рослини мак, *Rapaver*. У буковинських говірках ця лексема засвідчена ще зі значеннями ‘орнамент художньої вишивки’, ‘хустка з узором маків’ (СБГ, 2005, с. 274).

У літературній мові рослина помідор, *Solanum lycopersicum* має назви *помідо́р*, *тома́т* (СУМ VII, 1976, с. 128; СУМ X, 1979, с. 182).

У говірках, крім назв *помидор* (*пум'ідор*, *помадор*), *помидора* (*пом'ідора*, *пум'ідора*), *помидори* (*пом'ідори*), уживають лексеми *бокля'жан* (*бокля^a'жан*, *бакля'жан*, *букляж'ан*, *покляж'ан*), *бакля'жани* (*бакля'жаниⁱ*, *бакля'жани*, *пакля'жани*, *покля'жани*, *патля'жани*), *патляжері*, *бакляжкі*, *парадайї*, *тарадайкі*, *парадїчка* (*парадїч'ка*, *парадїш'ка*), *парадїчки*, *бородїчка* (Гороф'янюк, 2012, с. 35; Дзензелівський, 1960, с. 131; Корзонюк, 1987, с. 77; Омельковець, 2016, с. 139, 153; Паламарчук, 1958, с. 30; Ткачук, 2016, с. 174; ВЗ). У західнополіських говірках зафіксовано назву *томат* (Омельковець, 2016, с. 185). У гуцульській говірці с. Бродина відзначено лексему *роши* (Горбач, 2000, с. 334). Помідор у говірках часто має дублетні назви: *помі'дор* і *бакля'жан*, другу назву вживає переважно старше покоління: *л'уди стар'їє ка'л'іс' ка'зал'і бокля'жан* (Ткачук, 2016, с. 29).

На позначення рослини баклажани, *Solanum melongena* в говірках вживаними є назви: *бакляж'ан*, *покляж'ан*, *бакляж*, *бакляж'ы*, *помідори*, *пом'і^u'дори*, *сін'їє пом'і^u'дори*, *сін'і пом'і'дори*, *сін'а парадїчка*, *сін'їє*, *с'ін'їє*, *синин'к'їє*, *синеⁿ'к'їє*, *синен'к'і* (Гороф'янюк, 2012, с. 35; Дзензелівський, 1960, с. 132, 323; Паламарчук, 1958, с. 30; Ткачук, 2016, с. 176).

Помічено семантичні зміщення для назв баштану й баштанових культур. СУМ подає лексему *башт'ан* зі значеннями 'ділянка поля, на якій вирощують кавуни, дині і т. ін.' та з ремаркою *діал.* 'рід дитячої гри' (СУМ I, 1970, с. 116); у говірці с. Виступовичі на Житомирщині відзначено більш узагальнене значення цієї лексеми: *башт'ан* 'колгоспний город' (СПГ, 1974, с. 30); у буковинських говірках *башт'ан* (з фонетичними варіантами *бошт'ан*, *бушт'ан*) має значення 'гарбуз, Cucurbita' (Карпенко, 1958, с. 116); на Гуцульщині – 'огірок-насінник' (ГЛЕ, 1991, с. 157); у центральноподільських говірках *башт'ан* – 'поле, на якому вирощують кавуни, дині', 'поле, на якому вирощують кавуни, дині, помідори, огірки', 'поле, на якому вирощують різні овочі', 'місце на городі, де вирощують кавуни, дині', спорадично 'місце на городі, де вирощують кавуни, дині, помідори, огірки', 'місце на городі, де вирощують цибулю, часник', 'загороджене місце, де вирощували молоде дерево' (Гороф'янюк, 2012, с. 77).

Слово *гарбуз* відоме в літературній мові й говорах зі значенням 'гарбуз, Cucurbita' (Грінченко I, 1907, с. 273, СУМ II, 1971, с. 30). Таке саме значення мають назви *гарбуза́*, *гарбузик*, *гарбузкі* (Омельковець, 2016, с. 48); назву *га́рбуз* (*га́рбудз'*) у говірках зафіксовано ще зі значеннями 'кавун звичайний, *Citrullus lanatus*', 'диня звичайна, *Cucumis melo*' (Карпенко, 1958, с. 116). Як зазначає Й. Дзензелівський, у говірках Закарпаття ця назва перейшла на картоплю 'картопля, *Solanum tuberosum*' (Дзензелівський, 1960, с. 124). У західноволинських говірках зі значенням 'гарбуз велетенський, *Cucurbita maxima*' зафіксовано назви *гарбуза́* і *де́ня* (Корзонюк, 1987, с. 95, 106), з цим значенням у центральноподільських говірках уживають лексеми *гап'буз*, *гапбуза*,

кабак (Гороф'янюк, 2012, с. 37), а в західнополіських говірках – лексему *дин'кі* (Омельковець, 2016, с. 65), слово *гарбуз'ка* в західнополіських говірках зафіксовано зі значенням ‘патисон, *Cucurbita pepo* var. *patisson*’ (Омельковець, 2016, с. 48). Із семантикою ‘гарбуз звичайний, *Cucurbita pepo*’ в літературній мові й говірках південно-східної Полтавщини відзначено назву *кабак* (СУМ IV, 1973, с. 63, Сизько, 1990, с. 38); у центральноподільських говірках з цим значенням зафіксовано лексеми *кабаки*, *кабачки* (*кабач'к'і*, *кабачики*), словами *гарбуз*, *гарбуза*, *кабак*, *кабак* *чистий* називають ще м'ясисту частину гарбуза (Гороф'янюк, 2012, с. 37, 73).

Назви *дін'а*, *дін'ка* в західнополіських говірках мають значення ‘диня звичайна, *Cucumis melo*’ (Омельковець, 2016, с. 65); назва *дін'а* (*дін'а*, *дін'а*, *дін'а*) у закарпатських говірках функціює зі значеннями ‘диня звичайна, *Cucumis melo*’, ‘гарбуз, *Cucurbita*’, ‘кавун звичайний, *Citrullus lanatus*’ (Дзендзелівський, 1960, с. 135, 136).

Лексему *кавун* (*кавуна*) у західнополіських говірках зафіксовано зі значенням ‘кавун, *Citrullus*’ (Омельковець, 2016, с. 85); на Закарпатті *кавун* – ‘диня звичайна, *Cucumis melo*’ (Дзендзелівський, 1960, с. 135).

Спільними в літературній мові й діалектах є назви дерев і кущів. І. Сабадош зазначає, що ці назви переважно сягають праслов'янської доби (дерево, кущ, береза, дуб, сосна, клен, бук, верба та ін.) (Сабадош, 1988, с. 53, 54).

У літературній мові лексеми *дерево*, *деревина* мають значення ‘багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону’, ‘матеріал з цієї рослини, що йде на будівництво та різні вироби’ (СУМ II, 1971, с. 246). Лексема *дерево* як загальна назва засвідчена в центральноподільських і чорнобильських говірках з фонетичними, граматичними, акцентним варіантами: *д'ерево*, *д'ер'єво*, *д'ер'єво*, *д'ерево*, *д'ериво*, *д'єрева*, *д'єрева*, *д'єр'єва*, *д'єр'єва*, *д'єр'єва*: (Гороф'янюк, 2012, с. 101; Ткачук, 2016, с. 89, 205). У гуцульській говірці с. Бродина *дерево* ‘товстий лісоматеріал’ (Горбач, 2000, с. 271). У гуцульських говірках з семантикою ‘дерево’ відзначено лексему *трупіна* (*за хатойу пійет трупін й'єблук*) (ГГ, 1997, с. 189). У східнословобожанських говірках *дерево* ‘загнана в тіло скіпка’, ‘дерев'яна колодка міха’; *деревина* ‘дубова колода для ковадла’ (СУСГ, 2002, с. 64); у центральноподільських говірках *деревина* ‘стовбур зрубаного дерева’, ‘повалений та очищений від гілок стовбур дерева’, ‘відрубаний шматок тонкого стовбура чи гілки’ (Гороф'янюк, 2012, с. 117, 119). Зі значенням ‘дерево’ в говірках Приазов'я побутують слова *вишня*, *слива*, *вербина* (Фроляк, 1986, с. 72). Загальною назвою для всіх дерев у східнословобожанських говірках є слово *верба* (СУСГ, 2002, с. 36). Зі значенням ‘будь-яке дерево’ в нижньонадніпрянських говірках відзначено *вішня* і *верба* (Чабаненко І, 1992, с. 133, 178). Лексему *деревце* СУМ подає як ‘змени.-пестл. до *дерево*’, (СУМ II, 1971, с. 247). У діалектах виявлено ширшу семантику цієї лексеми: *д'єр'єце* ‘загальна назва дерева’ (Ткачук, 2016,

с. 89), 'уквітчаний вершок ялинки, який укріплюють на кроквах на знак завершення будівництва хати', 'обрядове весільне деревце', 'новорічна ялинка' (ГГ, 1997, с. 57), *дерев'це* 'весільне гільце з квітками (на короваю)', 'квітка на новозбудованій хаті' (Горбач, 2000, с. 271), *дереу'це* 'молоде посаджене дерево' (Гороф'янюк, 2012, с. 101), *деревице* (*диривице*) 'новорічна ялинка', 'весільна ялинка, прикрашена квітами та цукерками', 'оздоблена квітами та різнокольоровою вовною ялинка, яку прикріплюють на даху нового будинку, як поставлять крокви' (СБГ, 2005, с. 91).

У літературній мові зі значенням 'низькоросла дерев'яниста рослина, гілки якої ростуть майже від кореня' / *тільки мн.* 'скупчення таких рослин на певній ділянці, а також ділянка з такими рослинами' / *перен.* 'скупчення або пучки чого-небудь' подано лексеми *кущ* і *корч*, лексему *кущ* подано ще зі значеннями 'скупчення рослин, стебла яких ростуть від поверхні ґрунту пучком', *перен.* 'об'єднання невеликих підприємств, артільей, організацій і т. ін' (СУМ IV, 1973, с. 302, 425, 426). У говірках 'кущ, заг. н.' представлено лексемами *кушч*, *куст*, *куст'ік*, *кустарник*, *корч*, *корч'ік* (Гороф'янюк, 2012, с. 103; Ткачук, 2016, с. 89), *кушч*, *корч* – це ще 'двоє чи більше дерев, що виростають з одного кореня', 'кущ помідорів', 'корч цибулі' (Гороф'янюк, 2012, с. 73, 102), 'кущ картоплі' (Ткачук, 2016, с. 49), *кус'ти*, *корч* 'зарості буяхів' (Ткачук, 2016, с. 68), *кушч* 'молоде дерево, що виросло з кореня або пня' (Гороф'янюк, 2012, с. 101), *корч* 'корч картоплі' (Гороф'янюк, 2012, с. 73), 'кущі чорної смородини' (Ткачук, 2016, с. 68), *корч*, *'корч'ік* 'стебло чорниць' (Ткачук, 2016, с. 68). У середньо- та східнополіських говірках зі значенням 'кущ' зафіксовано лексему *'наг'ін* (Никончук, 1991, с. 76, 77; ВЗ), у гуцульських говірках з цим значенням відзначено лексему *крак* (ГГ, 1997, с. 104).

У говірках виявлено розширення семантики для слова *дуб*, яке, крім спільного значення з літературною мовою 'дерево *Quercus* *gobur*' і 'деревина цього дерева' (СУМ II, 1971, с. 428), має семантику 'великий човен, видовбаний з суцільного дерева (переважно дуба) або зроблений з дощок'. З цим значенням слово зафіксоване в східнополіській говірці с. Пухівка Броварського р-ну (ГУМ, 1977, с. 126), з близьким – 'баржа для транспортування цукрових буряків' і також 'хризантема, *Chrysanthemum*' – у західноволинських говірках (Корзонюк, 1987, с. 112). У говірках відзначено фонетичні, граматичні і словотворчі варіанти слова *дуб*: *дуб*, *ду'б'і*, *ду'б'і*, *ду'б'і^и*, *ду'би*, *ду'бочк'і*, *дуб'іна*, *дуб'іна* (Ткачук, 2016, с. 206).

У літературній мові та говорах назва *береза* означає 'дерево *Betula*', 'дрова або будівельний матеріал із цього дерева'. З ремаркою *фольк.*, *заст.* СУМ подає ще значення 'ватажок у спільних розвагах на вечорницях', 'той, хто заспіває в хорі' (СУМ I, 1970, с. 160). У говірках *береза* зафіксовано ще зі значеннями 'керівник церковного хору' (Онишкевич I, 1984, с. 49), 'старший серед колядників' (ГГ, 1997,

с. 23), ‘провідник групи колядників’ (Горбач, 2000, с. 249), із ремаркою *заст., рідк.* – ‘хлопець, що збирає гроші за коляду’ (СБГ, 2005, с. 29). У західноволинських говірках зафіксовано лексему *бирázина* зі значеннями: ‘береза’, ‘березовий ліс’, ‘деревина берези’ (Корзонюк, 1987, с. 72). Слово *береза* має фонетичні і граматичні варіанти в говірках: *бе|р·еза, б·е|реза, б'е|реза, б'е|р·еза, б·е|р·еза, б'е|р'еза, б'е|рроза, бе|р·ези', бе|р'ези', б·е|рези'* (Ткачук, 2016, с. 206).

Назва *сосна́ (сósна)* має значення: ‘вічнозелене хвойне дерево *Pinus sylvestris*’, ‘деревина цього дерева’, ‘гілка цього дерева’, ‘сосновий гай, ліс’ (СУМ ІХ, 1978, с. 469). У західноволинських говірках *сósна* ‘дерево сосна’, ‘будівельний матеріал з сосни’ (Корзонюк, 1987, с. 224). Цю лексему зафіксовано з фонетичними, граматичними та словотворчими варіантами в говірках: *сас'на, са^oс'на, со^aсна, /сосни, со'сонка* (Ткачук, 2016, с. 206), де виявлено й інші назви: *х'войа (х'фойа), х'войі, х'войка* (Гороф'янюк, 2012, с. 104; Ткачук, 2016, с. 206), *'с'ірка* (Гороф'янюк, 2012, с. 104).

Значний семантичний обсяг має лексема *ягода*. У літературній мові та говорах ця лексема функціонує зі значенням ‘соковитий, невеликого розміру плід трав'яних та кущових рослин’, рідко ‘плід деяких деревних рослин (вишні, сливи тощо)’, ‘мускули на лицевих м'язах’ (СУМ ХІ, 1980, с. 624; ОЛА 9, 2009, к. 3а; Грінченко ІV, 1909, с. 536). У говорах відзначено ширшу видову семантику лексеми: ‘полуниця’, ‘суниця’, ‘вишня (при загальному значенні ‘ягода’)’ (ГЧЗС, 1999, с. 161). У центральноподільських говірках назва *'ягоди* вживана також із локативною семантикою ‘ягідник суниць’ (Гороф'янюк, 2012, с. 96). У східно- та середньополіських говірках лексема функціонує також у значенні ‘наземний плід картоплі після цвітіння’ (Ткачук, 2016, с. 191; ВЗ). У чорнобильських говірках – *'ягода, 'ягоди (йагади)* ‘плід бузини’, ‘плід калини’, ‘чорниці, *Vaccinium myrtillus*’, *'ягодк'і* ‘ягоди омели білої’ (Ткачук, 2016, с. 212; ГЧЗС, 1999, с. 161). У західноволинських говірках номен *ягутка* зафіксовано зі значенням ‘плід вишні, черешні’, *ягудня* ‘дика черешня’ (Корзонюк, 1987, с. 266). У говірках південно-східної Полтавщини *ягóдня* – назва вишневого саду (Сизько, 1990, с. 95).

Для назви *зілля* характерна семантична варіантність. Ця лексема в літературній мові означає ‘різноманітні, здебільшого запашні трав'янисті рослини’, ‘навар або настій з деяких рослин, який використовують в народній медицині переважно з лікувальною метою’, з ремаркою *розм.* ‘те саме, що тютюн’ (СУМ ІІІ, 1972, с. 573). Словник Б. Грінченка подає лексему *зілля* зі значеннями: ‘злаки’, ‘лікарська трава, зілля, чаклунське зілля’, ‘назви різних рослин’ (Грінченко ІІ, с. 152). У говірках Приазов'я *зілля* ‘лікарські рослини’, ‘зібрана трава одного виду, незалежно від призначення’ (Фроляк, 1986, с. 72); у центральноподільських говірках *'зіл'а* ‘трав'янисті рослини, заг. назва’, ‘лікарські трави, заг. назва’, ‘рослини, які використовують

у ворожбі, заг. назва, 'троїцьке клечання', 'в'язанка збіжжя і зілля для свячення на Маковія' (Гороф'янюк, 2012, с. 143); у західноволинських говірках *зіле* 'бур'ян', 'відвари або настої з лікарських рослин', *зіляке* 'лікарські трави' (Корзонюк, 1987, с. 129); у чорнобильських говірках лексеми *з'ел'е*, *зе'ло*, *з'ел'е:ечко*, *зелен'*, *зе'лінка* є загальними назвами дикорослих трав'янистих рослин, охоплюють також семими 'лікарські трави, зілля', 'бур'ян' (Ткачук, 2016, с. 101), *зе'ло* 'бур'ян', 'зілля, що росте в городі', 'бур'ян у житі', *зіло* 'зілля' (*зіло русте в житі і, хонта – у городі*) (ВЗ); у наддністрянських говірках *зілі*, *зіл'ита* 'квіти', *зільник*, *зілник* 'квітник' (Шило, 2008, с. 128, 129). Збірні назви дикорослих трав'янистих рослин *зілля*, *бур'ян* у говірках є видовими фітоназвами: 'аір тростиновий, лепеха звичайна, *Acorus calamus*', 'повій звичайний, *Lycium barbarum*', 'полин однорічний, *Artemisia annua*', 'любисток лікарський, *Levisticum officinale*' (Гороф'янюк, 2012, с. 107, 166, 182, 193).

Номен *бур'ян* у літературній мові й говірках уживають як загальну назву зі значенням 'трав'яниста рослина, що не культивується людиною, але росте в посівах культурних рослин, а також на необроблюваних землях' (СУМ I, 1970, с. 263), таку семантику в говірках підтверджує коментар діалектоносіїв: *бур'їан у с'аке з'їл':е і в га'род'ї, б'їл'а хати, кру'гом за'бора; на пол'ї, в ого'род'ї, п'їд за'бором; сорн'а'к'ї на го'род'ї, п'їд за'бором*, зафіксовано також значення 'виполота трава' (ВЗ); лексема *бур'ян* відзначена як видова назва деяких дикорослих рослин: *бур'їан* 'полин звичайний, чорнобиль, *Artemisia vulgaris*', 'череда, *Bidens*', 'галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora*', 'дика морква, *Daucus carota*', 'щиріця, *Amaranthus*' (ВЗ), *бур'їан*, *бу'ран* 'конюшина біла, *Trifolium repens*', 'овес дикий, *Avena sativa*', 'кінський часник, *Alliaria petiolata*', 'сухоребрик лікарський, *Sisymbrium officinale*', 'суріпиця звичайна, *Barbarea vulgaris*', 'болиголов плямистий, *Conium maculatum*', 'яглиця звичайна, *Aegopodium podagraria*', 'синяк звичайний, *Echium vulgare*' (Гороф'янюк, 2012, с. 25, 44, 154, 159, 179), 'перекотиполе' (Фроляк, 1986, с. 72). У говірках зафіксовано фонетичні варіанти цієї лексеми: *бу'ран*, *бу'р'ан*, *бу'рін*, *бу'р'єн*, *бу'рійєн*) (Шило, 2008, с. 62, 63).

Лексема *отава* має значення 'трава, що відростає на місці скошеної' (СУМ V, 1974, с. 799). У говірках *о'тава* (з фонетичними варіантами *о^атава*, *а'тава*, *го'тава*, *г'атава*) має ширшу семантику – це ще 'будь-яка трава, що росте восени' (Фроляк, 1986, с. 71, 72), 'молода трава, що відростає біля старої' (Гороф'янюк, 2012, с. 144; Ткачук, 2016, с. 102, 214), 'перші сходи над землею', 'трава, яка виросла вдруге по скошеному' (Ткачук, 2016, с. 54, 102, 189; Никончук, 1985, с. 95), 'висушені стебла і листя трав'янистих рослин' (Омельковець, 2016, с. 136), 'осіннє куцвання посівів жита й пшениці, вруна' (Лисенко, 1961, с. 27), *лу'тава* 'отава' (Шило, 2008, с. 164).

Спостережено, що одна й та сама назва в літературній мові й говірках може мати різну семантику, наприклад: у літературній мові

татáрник має значення ‘чортополох, *Onopordum*’ (СУМ X, 1979, с. 43), народна назва *татáрник, татарнік* позначає іншу рослину ‘родовик лікарський, *Sanquisorba officinalis*’ (ГГ, 1997, с. 181); *черсáк* у літературній мові ‘трав’яниста рослина, *Dipsacus*’ (СУМ XI, 1980, с. 312) – у гуцульських говірках *черсáк (черсáк, чірсáк)* ‘відкасник безстебловий, *Carlina acaulis*’ (ГГ, 1997, с. 211); *ряска* ‘трав’яниста рослина, що покриває води, *Lemna*’ (СУМ VIII, 1977, с. 925) – у східнословобожанських говірках зафіксовано ще зі значенням ‘суцвіття кукурудзи’ (СУСГ, 2002, с. 186); *тіквa* в літературній мові ‘рослина родини гарбузових, *Lagenaria*’, ‘плід цієї рослини’, (СУМ X, 1979, с. 112) – у східнословобожанських говірках ‘посудина з гарбуза, у якій зберігають воду під час жнив’, ‘різновид глечика (з верхом і тоненьким горлом)’ (СУСГ, 2002, с. 204); із п’ятьох значень слова *плеті́нка*, властивих літературній мові (СУМ VI, 1975, с. 579), жодне не збігається із зафіксованим у східнословобожанських говірках, де *плетьóнка* ‘недорозвинений качан кукурудзи’ (СУСГ, 2002, с. 166); *горішо́к* СУМ подає як *змени.-пестл.* до ‘горіх (плід волоського горіха або ліщини)’ (СУМ II, 1971, с. 131) – у гуцульських говірках *горішо́к* ‘конюшина альпійська, *Trifolium alpestre*’ (ГГ, 1997, с. 48); у літературній мові *зеленéць* ‘ще зелений, недостиглий плід’, ‘паросток рослини’ (СУМ III, 1972, с. 553) – у гуцульських говірках *зеленéць* ‘тютюн, *Nicotiana*’ (ГГ, 1997, с. 82); не збігається за значенням спільна назва *козéльці* – у літературній мові ‘трав’яниста рослина, *Tragopogon*’ (СУМ IV, 1973, с. 211) – у гуцульських говірках ‘жовтець їдкий, *Ranunculus acer*’ (ГГ, 1997, с. 98); у літературній мові *солоду́шка* ‘(*Hedysarum*) рід багаторічних (рідше однорічних) рослин родини бобових’ (СУМ IX, 1978, с. 448) – у гуцульських говірках *солоду́шка* ‘журавлина дрібнопліда, *Oxycoccus microcarpus*’ (ГГ, 1997, с. 202); *дубі́вка* в літературній мові ‘сорт дині з твердою шкіркою’, ‘плід цієї рослини’ (СУМ II, 1971, с. 429) – у гуцульських говірках ‘дубова бочка’ (ГГ, 1997, с. 64); СУМ подає лексему *тра́вка* як *змени.-пестл.* до трава (СУМ X, 1979, с. 220) – у говірках *тра́вка* ‘півняче просо, *Echinochloa crus-galli*’ (Корзонюк, 1987, с. 239), *т/раўка* ‘тонконіг лучний, *Poa pratensis*’, *т/раўки* ‘лікарські трави, заг. назва’ (Гороф’янюк, 2012, с. 143, 184) та ін.

Відзначено різні назви з однаковою семантикою в літературній мові й говірках: *маті́рка* ‘коноплі з жіночими квітками, що дають насіння та з яких виробляють грубе волокно’ (СУМ IV, 1973, с. 650), у східнословобожанських говірках *тьо́тки* ‘т. с.’ (СУСГ, 2002, с. 210); *плоскі́нь* ‘чоловічі рослини конопель, а також волокно з них’ (СУМ VI, 1975, с. 592), у східнословобожанських говірках *дя́дькі* ‘т. с.’ (СУСГ, 2002, с. 73); *білову́с (білоу́с)* ‘бур’янова злакова рослина, яка росте в полі й на луках, *Nardus stricta*’ (СУМ I, 1970, с. 183), у гуцульських говірках *псе́нка, псе́рка* ‘т. с.’ (ГГ, 1997, с. 159); *чистоті́л* ‘чистотіл звичайний, *Chelidonium majus*’ (СУМ II, 1980, с. 336), у гуцульських говірках *ростóнасть* ‘т. с.’ (ГГ, 1997, с. 166); *плетуха* ‘плетуха звичайна,

Calystegia sepium’, у східнословобожанських говірках *повелі́ка* (*повілі́ка*) ‘т. с.’ (СУСГ, 2002, с. 167) та ін.

У говірках відзначено велику кількість назв для однієї рослини, наприклад, для рослини грицики звичайні, *Capsella bursa-pastoris* зафіксовано назви: *з’рицики*, *з’рецики*, *з’р’ицик’і*, *з’р’ицик’і*, *з’р’ицик’і*, *з’р’ицик’і*, *чере’в’ичник*, *чере’в’ишн’ік*, *пастуша сумка*, *пастуш’я сумка*, *пастухова сумка*, *пастухова сумочка*, *пол’ова сумка*, *собача сумка*, *сумочник*, *пастушкóви торбочки*, *старчеська торбочка*, *торбочник*, *з’рицевий кошик*, *кулачки*, *турбохват*, *табачок*, *куряча гречка*, *з’речка*, *з’реч’їйка*, *з’речичка*, *з’речуха*, *кашка*, *лопат’ки*, *кри’ваўник* тощо (Гороф’янюк, 2012, с. 165; Омельковець, 2003, к. 14; Омельковець, 2016, с. 141; СПГ, 1974, с. 153; Ткачук, 2016, с. 226; ВЗ).

Численну кількість назв у говірках зафіксовано для нової дикорослої трав’янистої рослини галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora*: *бєлаш* (*б’ілаш*), *мок’рець* (*мок’рець*, *макр’ець*), *мок’ричка*, *васил’ок* (*ва’сил’ок*, *ва’силик*), *ва’сил’ки* (*васил’ки*, *ва’сил’к’і*, *васил’к’і*), *дурний васил’ок*, *нез’будка* (*нез’бутка*, *нес’бутка*), *неза’будка*, *н’їв’єста*, *барин’а*, *барішн’а*, *бар’ішен’ка*, *дамочка*, *пан’яни*, *ганз’а* (*ган’з’а*, *ганз’а*, *танз’а*, *з’унз’а*), *моло’душка*, *моло’духа* (*моло’духа*), *ма’р’їчка*, *ма’р’їйка*, *мар’їс’ка*, *ма’руна*, *антошка*, *материнка*, *нех’рист’яне*, *мос’кал’*, *во’їений*, *ма’йори*, *ро’машка*, *сол’дат*, *чу’їш*, *сал’в’їя*, *л’убка*, *з’ірочка*, *голон’сога*, *з’речичка*, *коз’а-баз’а*, *жо’у’тець*, *шандра*, *дур’ман*, *т’їт’ка*, *сл’їзник*, *песлі́н:ик*, *свин’уха*, *вовкі*, *во’вчики*, *свистоп’л’аска*, *с’рчка*, *с’райда*, *се’руха*, *др’їс’туха*, *др’їст’їн*, *ча́чка*, *оча́нка*, *гавла́й*, *плетун’єць*, *зру́шечка*, *паст’їн*, *невми’руха* (*не’їми’руха*), *те, шо з’мог’їлок на’несло*, *Дзен’дóбрїй*, *заграницник*, *неміц’я*, *ам’ер’їканка*, *а’мерика*, *ка’надка*, *ї’вонин’с’кий*, *с’в’ець’кий бур’їан* (*с’в’ець’кий*, *с’в’ець’кий*), *їмпортний*, *н’їмець’кий*, *пол’с’кий*, *б’їлий бур’їан*, *дур’їний бур’їан* (*бу’ран*), *м’елк’їй бур’їан*, *зіл’е*, *з’ейічкове з’їл’я*, *дур’не з’ел’е* (*дур’не з’ел’я*), *балотн’е з’ел’е*, *дике з’ел’е*, *американс’ке* (*амері’канс’ке*) ~, *куб’їнск’е* ~ (*куб’їнск’е* ~, *кубінск’е* ~), *пол’с’ке* ~, *москóвск’е з’їл’я*, *австр’їс’ке* ~ (*стр’їс’ке з’їл’е*), *городóвейе з’їл’е*, *ос’їн’е* ~ (*ос’їн’е з’їл’я*), *пáнс’ке з’їл’я*, *зимóве з’їл’е*, *свин’яче з’їл’я* (*свин’яче з’їл’е*), *др’їбч’єсте з’їл’е*, *б’їле з’їл’я*, *блишч’яве* ~, *жóвте* ~, *хару́цьке* ~, *ба́бине* ~, *н’їмець’ка тра’ва*, *солда́ць’ка тра’ва*, *тра’ва Мар’її*, *укра’їїнс’кий гор’чак* та ін. (Аркушин І, 2000, с. 16; Гороф’янюк, 2012, с. 165; Омельковець, 2003, к. 10; Ткачук, 2016, с. 223; ВЗ).

Спостережено переносне значення слів у говірках, напр.: у полтавських говірках лексема *чорнобривці* вживана зі значенням ‘святкові чоботи з кольоровими халявами і чорними передами’ (Сизько, 1990, с. 92); у східнословобожанських говірках *рєпа* у переносному значенні ‘неповоротка жінка’, *мóрква* ‘гуляща жінка’, *кислі́ця* ‘жінка, яка часто плаче’ (СУСГ, 2002, с. 95, 130, 182) (у літературній мові слово *кислі́ця* має значення ‘дика яблуна з дрібними кислими плодами’, ‘дрібний плід цієї яблуні’ (СУМ IV, 1973, с. 153)).

Деякі назви цієї тематичної групи лексики відомі тільки в діалектах і не вживані в літературній мові, наприклад: *шу́льок* ‘качан кукурудзи (переважно із зерном)’, *шу́лька* ‘качан кукурудзи’, ‘стручок квасолі, бобу’, *шуміліна*, *шумеліне* ‘кукурудзяне листя і бадилля’ (ГГ, 1997, с. 221), *шуме"ла* ‘пожовкле сухе листя кукурудзи, яке знімають з качанів’, ‘сухі порожні стручки з-під квасолі’ (Галас, 1979), *тра́ник* ‘коноплі’, *тото́шка* ‘шовковиця, дерево і його плоди’ (Чабаненко IV, 1992, с. 130), *брай-дерево* ‘бузок, *Syringa*’ (СУСГ, 2002, с. 30), *іліяк* ‘бузок, *Syringa*’ (СБГ, 2005, с. 178), *жене́пин* (*жене́пін*) ‘ялівець звичайний, *Juniperus communis*’, *швар* (*шувар*) ‘осока, *Carex*’, *ка́пуст* ‘бруква, *Brassica napus* var. *napobrassica*’ (ГГ, 1997, с. 69, 90, 215), *куркубе́та* ‘тиква звичайна, *Lagenaria vulgaris*’ (СНП, 1958, с. 45), *мальона* ‘диня звичайна, *Cucumis melo*’, *вінити* ‘баклажани, *Solanum melongena*’ (Карпенко, 1958, с. 117), *барга́рони* ‘плоди черешні’ (Чабаненко I, 1992 с. 60), *мо́рва* ‘шовковиця, *Morus*’ (ГГ, 1997, с. 125; Гороф’янюк, 2012, с. 87; СБГ, 2005, с. 296), *тйо́тина* (*тйо́тіна*) ‘шовковиця, *Morus*’, *чимарі́чка* ‘шипшина звичайна, *Rosa canina*’ (СУСГ, 2002, с. 210, 222), *гечіпе́чі* (*гечепе́че*, *ечіпе́чі*), *свербі́гус* (*свербі́вус*), *свербі́гуска* (*свербі́вуска*), *терпі́гуска* (*терпі́вуска*) ‘шипшина звичайна, *Rosa canina*’, *ско́рух* (*шко́рух*, *скрух*), *ско́руші́на* ‘горобина, *Sorbus*’ (ГГ, 1997, с. 45, 172), *доброко́ста*, *оброко́ста* ‘абрикоса, *Prunus armeniaca*’ (Сизько, 1990, с. 27), *поро́ска* ‘персик, *Prunus persica*’, *драпа́кі* ‘ожина звичайна, *Rubus caesius*’, *труска́вка* (*хру́ставка*, *хруста́вка*), *хруста́лі* ‘полуниця, *Fragaria collina*’ (ГГ, 1997, с. 189), *пузю́нка*, *сулуне́ця* ‘суниці, *Fragaria vesca*’ (Корзонюк, 1987, с. 198, 232), *кра́нка* ‘гілка’, ‘китиця ягід або овочів’, *чати́на* (*четі́на*) ‘хвоя’, *єлі́чі* (*ялі́чі*) ‘хвойні дерева’, *бе́га* ‘дуже груба нерівна деревина’, *ко́вня* (*го́вня*) ‘т. с.’, ‘викорчуваний пеня дерева’ (ГГ, 1997, с. 22, 67, 98, 104, 209), *калакалу́ша* ‘черемха звичайна, *Radus racemosa*’ (ЛАПП, 1994, к. 35), *комані́ця*, *комоні́ця*, *комані́ця* ‘конюшина, *Trifolium*’ (ГГ, 1997, с. 100; ДЛАЗ, к. 365), *жалі́ва*, *жаліва́* ‘кропива, *Urtica*’ (ДЛАЗ, к. 6; Онишкевич I, 1984, с. 248; Чабаненко I, 1992, с. 310), *приверти́ця* ‘берізка польова, *Convolvulus arvensis*’ (Чабаненко III, 1992, с. 259), *просоре́ник* (*просуре́ник*) ‘підсніжник, *Galanthus*’ (Чабаненко III, 1992, с. 288, 290), *страхупуло́х* ‘татарник звичайний, *Oporordum acanthium*’ (Корзонюк, 1987, с. 178, 230), *тросо́ца* ‘очерет, *Phragmites*’, *зга́йда* ‘перстач гусячий, *Potentilla anserina*’, *падіво́лос*, *скрі́пій*, *фоші́* ‘хвоц польовий, *Equisetum arvense*’, *нито́та* ‘плаун баранець, *Lycopodium selago*’, *га́рмітка* ‘ромашка лікарська, *Matricaria chamomilla*’, *топі́рчики* ‘фіалка триколірна, *Viola tricolor*’ (ГГ, 1997, с. 44, 81, 133, 143, 187, 189), *оку́га* ‘осока, *Carex*’ (СУСГ, 2002, с. 151).

Деякі назви в літературній мові оформляють словом, у діалектах – словосполученням або описово, наприклад, для рослини *перекотиполе* в східнословобожанських говірках зафіксовано назву *ойойкине гніздó* (СУСГ, 2002, с. 150); *реп’яхи* в наддністрянських говірках мають назву

песячі гудзики (Шило, 2008); матіола в західноволинських говірках – вичірній záпах (Корзонюк, 1987, с. 86); у центральноподільських говірках бальзамін – красна д'євочка, 'пан'і м'лода, 'мокрій 'ван'ка; фуксія – бомбочковий ва'зон, ту'рець'ка 'л'і'йя; аспарагус – 'зайачий холо'док, ва'зон шо 'вел'он ўби'рати; грятися – кушчо'ва тра'ва, йі'жа з'борна, тра'ва куш'чом рос'те; галінсога – дур'ний бу'ран, мок'рець' шо с'тоўбуром рос'те (Гороф'янюк, 2012, с. 165, 184, 197).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зіставлення народних і літературних флороназв в українській мові показало, що діалектні назви виявляють більшу фонетичну, граматичну, словотворчу, лексичну, семантичну варіативність. Засвоюючи літературні назви, мовці пристосовують їх до діалектних норм місцевих говірок. Впливом літературної мови на діалекти є утворення синонімічних пар, дублетів (лексичних, словотворчих, фонетичних). Впливом діалектів на літературну мову є поява нових назв, збагачення синонімами, семантичними засобами. Такий взаємовплив дає підґрунтя для вдосконалення норм літературної мови, для розвитку національної мови. Взаємовплив літературної мови й діалектів є цінним матеріалом для історико-мовознавчих досліджень.

Щоб матеріали були максимально інформативними, у перспективі необхідно актуалізувати їх збирання для підготовки зведеного тематичного словника народних назв рослин за максимально густим питальником і мережею.

Література

- Абрамян, Ю. В. (2012). Співвідношення динаміки й статичності в рослинницькій лексиці (на матеріалі українських східнословобожанських говірок). *Лінгвістика*. № 2 (26). Луганськ: ДЗ «ЛНІ імені Тараса Шевченка». С. 56 – 62.
- Вакалюк, Я. В. (1982). Взаємодія діалектної сільськогосподарської лексики з лексикою української літературної мови (на матеріалі українських говірок Прикарпаття). *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: тези доповідей*. Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту. С. 75 – 76.
- Ващенко, В. С. (1972). Паралельно-варіантні утворення діалектного походження як засіб збагачення літературної мови. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: тези доповідей та повідомлень*. К.: Наук. думка. С. 12 – 14.
- Галас, Г. В. (1979). Сільськогосподарська лексика говірки села Олешник Виноградівського району Закарпатської області. *Дипломна робота*. Ужгород.
- Гриценко, П. Ю. (1991). Передмова. *Дослідження з української діалектології*: зб. наук. пр. К.: Наук. думка. С. 1 – 5.

- Гриценко, П. Е. (1993). Некоторые замечания о диалектной основе украинского литературного языка. *Philologia slavica*. М.: Наука. С. 284 – 294.
- Дзензелівський, Й. О. (1960). Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття. *Studia Slavica. Academiae scientiarum hungaricae*. Т. VI. Budapest, S. 113 – 143.
- Дзензелівський, Й. О. (1972). Народне мовлення і деякі питання лексичної нормалізації сучасної української літературної мови. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: тези доповідей та повідомлень*. К.: Наук. думка. С. 29 – 31.
- Дзензелівський, Й. О. (1991). Спостереження над народною етимологією в українській мові. *Дослідження з української діалектології*: зб. наук. пр. К.: Наук. думка. С. 6 – 46.
- Жовтобрюх, М. А. (1973). Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. *Мовознавство*. №. 1. С. 3 – 15.
- Закревська, Я. В. (1964). Українські назви картоплі (*Solanum tuberosum*). *Дослідження і матеріали з української мови*. Т. VI. К. С. 28 – 36.
- Залеський, А. М. Фонетична система сучасної української літературної мови в її зв'язках з народними говорами. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: тези доповідей та повідомлень*. К.: Наук. думка. С. 15 – 16.
- Історія української мови: лексика і фразеологія (1983). К.: Наук. думка. 743 с.
- Карпенко, Ю. О. (1958). Деякі назви культурних рослин у буковинських говірках (До питання про мовні взаємозв'язки). *Питання історії і діалектології східнослов'янських мов*: наук. зап. Т. 31. Чернівці. С. 105 – 120.
- Козачук, Г. О. (1985). Взаємодія літературної і діалектної побутової лексики. *Мовознавство*. №. 2. С. 44 – 47.
- Кобилянський, Б. В. (1960). Діалект і літературна мова: (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови). К.: Рад. шк. 276 с.
- Матвіяс, І. Г. (1972). Взаємодія між українською літературною мовою і народними говорами на різних історичних етапах. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів*: тези доп. та повідом. К.: Наук. думка. С. 3 – 6.
- Матвіяс, І. Г. (1977). Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. К.: Наук. думка. С. 5 – 31.
- Матвіяс, І. Г. (1982). Взаємодія діалектної лексики з лексикою нової української літературної мови. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами*: тези доп. Ужгород: Вид-во Ужгородського ун-ту. С. 96 – 98.

- Матвіяс, І. (2008). Вплив говорів на українську літературну мову. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі*. К.: Видав. дім Дмитра Бурого. С. 125 – 128.
- Назарова, Т. В. (1972). Типологія зв'язків літературної мови і діалектів. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: тези доп. та повідом.* К.: Наук. думка. С. 6 – 10.
- Никончук, О. М. (1991). Ареалогія північного наріччя української мови за даними лісової лексики. *Дослідження з української діалектології: зб. наук. пр.* К.: Наук. думка. С. 61 – 81.
- Німчук, В. В. (1992). Давньоруська спадщина в лексиці української мови. К.: Наук. думка. 416 с.
- Сабадош, І. В. (1988). Як зветься дерева й кущі? *Культура слова*. Вип. 35. К.: Наук. думка. С. 53 – 56.
- Симоненко, Л. О. (1972). Взаємодія української літературної мови і територіальних діалектів у становленні мікологічної лексики. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: тези доп. та повідом.* К.: Наук. думка. С. 48 – 49.
- Ткачук, М. М. (2016). Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: матеріали до Лексичного атласу української мови. *Ботанічна лексика говірок чорнобильської зони: реконструкція редуکتивного ареалу*. К.: Наук. думка. С. 168–238 .
- Фроляк, Л. Д. (1986). Із народних джерел. *Культура слова*. Вип. 31. К.: Наук. думка. С. 71 – 73.

Джерела

- Аркушин – Аркушин, Г. Л. (2000). *Словник західнополіських говірок*. (Т. 1 – 2). Луцьк: Вежа.
- АУМ – *Атлас української мови* (1984 – 2001) (Т. 1 – 3). К.
- ГГ – *Гуцульські говірки: Короткий словник* (1997) / відп. ред. Я. Закревська. Львів. 231 с.
- ГЛЕ – *Гуцульщина. Лінгвістичні етюди*. (1991). К.: Наук. думка. 305 с.
- Горбач – Горбач, О. (2000). *Словник говірки с. Бродина (нові Радівці, Румунія). Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів. С. 245 – 364.
- Гороф'янюк – Гороф'янюк, І. В. (2012). *Ботанічна лексика центральноподільських говірок: матеріали до Лексичного атласу української мови*. Вінниця, 304 с.
- Грінченко – *Словарь української мови* (1907 – 1909) (Т. 1 – 4) / упоряд., з дод. власного матеріалу Б. Д. Грінченко. К.: «Київська старовина».
- ГУМ – *Говори української мови (збірник текстів)* (1977) / відп. ред. Т. В. Назарова. К.: Наук. думка. 590 с.

- ГЧЗС – *Говірки Чорнобильської зони: Системний опис* (1999). К.: Довіра. 271 с.
- ГЧЗТ – *Говірки Чорнобильської зони: Тексти* (1996). К.: Довіра. 358 с.
- ДЛАЗ – Дзендзелівський, Й. О. (1958 – 1993). *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика)* (Ч. 1 – 3). Ужгород.
- Корзонюк – Корзонюк, М. М. (1987). *Матеріали до словника західноволинських говірок. Українська діалектна лексика: зб. наук. пр.* К.: Наук. думка. С. 62 – 267.
- ЛАПП – Никончук, М. (1994). *Лексичний атлас Правобережного Полісся*. К. ; Житомир.
- Лисенко – Лисенко, П. С. (1958). *Словник специфічної лексики правобережної Черкащини. Лексикографічний бюлетень*. Вип. VI. К. С. 5–21.
- ОЛА – *Общеславянский лингвистический атлас* (2009). Серия лексико-словообразовательная. Вып. 9. Человек. Kraków. 218 с.
- Омельковець – Омельковець, Р. (2003). *Атлас західнополіських назв лікарських рослин*. Луцьк. 132 с.
- Омельковець – Омельковець, Р. (2016). *Словник ботанічної лексики західнополіських говірок*. Луцьк. 220 с.
- Онишкевич – Онишкевич, М. Й. (1984). *Словник бойківських говірок: у 2 ч.* К.: Наук. думка.
- Паламарчук – Паламарчук, Л. С. (1958). *Словник специфічної лексики говірки с. Мусіївки (Вчорайшенського району, Житомирської обл.)*. *Лексикографічний бюлетень*. Вип. VI. К. С. 22– 35.
- Сабадош – Сабадош, І. В. (1999). *Атлас ботанічної лексики української мови*. Ужгород. 104 с.
- СБГ – *Словник буковинських говірок* (2005) / за ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк. Чернівці: Рута, 688с.
- Сизько – Сизько, А. Т. (1990). *Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини*. Дніпропетровськ. 99 с.
- СЛПП – Никончук, М. В. (1985). *Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся*. К. 310 с.
- СНП – Дзендзелівський, Й. О. (1958). *Словник специфічної лексики говірок нижнього Подністров'я. Лексикографічний бюлетень*. Вип. VI. К. С. 36 – 54.
- СПГ – Лисенко, П. С. (1974). *Словник поліських говорів*. К. 260 с.
- ССГ – Мартинова, Г. І. & Щербина, Т. В. (2020). *Словник середньонадніпрянських говірок* ; відп. ред. П. Ю. Гриценко. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А. 477 с.
- СССП – Лисенко, П. С. (1961). *Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся*. К.: Вид-во АН УРСР. 72 с.
- ССУГ – Омельченко, З. Л., Клименко, Н. Б. (2006). *Матеріали до словника східностепових українських говірок*. Донецьк: ДОННУ. 114 с.

- СУМ – *Словник української мови* (1970 – 1980) (Т. 1 – 11). К.: Наук. думка.
- СУСГ – Глуховцева, К., Леснова, В., Ніколаєнко, І., Терновська, Т., Ужченко, В. (2002). *Словник українських східнословобожанських говірок*. Луганськ. 233 с.
- Чабаненко – Чабаненко, В. А. (1992). *Словник говірок Нижньої Наддніпряниці* (Т.1 – 4). Запоріжжя.
- Шило – Шило, Г. Ф. (2008). *Наддністрянський регіональний словник*. Львів; Нью-Йорк: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. 287 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2022 р.

Прийнято до друку 26.08.2022 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Леснова В. В.